

¿Cara á República de Berlín? Partidos e sistema de partidos en Alemaña perante o século XXI

Raimundo Viejo Viñas

INTRODUCCIÓN

O presente traballo pretende acometer un triple obxectivo: en primeiro lugar, dar unha visión xenérica da evolución dos partidos e dos seus sistemas na República Federal de Alemaña (RFA); en segundo lugar, analizar sumariamente o particular desenvolvemento das dúas repúblicas nas que se escindiu o antigo Reich; e, en terceiro e último lugar, e desde a contrastación entre ambos Estados, ofrecer unha primeira análise dos resultados que se están a producir a raíz do proceso de cambio político iniciado coa caída do Muro de Berlín (9-11-1989). Trátase, en definitiva, de realizar unha primeira aproximación ó caso alemán, conscientes das limitacións que impón un traballo como o presente, mais confiados en que o resultado das nosas pesquisas sirva, cando menos, como un primeiro achegamento.

A tal fin, e como consecuencia das lecturas realizadas ó efecto, decidimos dividir o noso traballo en tres partes que se corresponden cos devanditos obxectivos. Asemade, e co obxecto de dar pé á discusión, elaboramos un apartado final adicado ás pertinentes “conclusóns tentativas”.

I. PRECEDENTES HISTÓRICOS

Considerados logo da II Guerra Mundial como un elemento esencial na formulación da soberanía nacional, a existencia de partidos políticos en Alemaña se ben se pode considerar 1848 como unha primeira data de

referencia¹, remóntase de seu ó segundo tercio do século pasado². Porén, e malia a vontade da cidadanía (*Bürgertum*) de mediados do século pasado por conquistar a desexada unidade do pobo alemán, ainda deberá pasar algún tempo antes de que teña lugar o nacemento dun único Estado nacional xermano. En efecto, a paulatina e dificultosa construción dun novo Estado caracterizado por ser un sistema federal (organizado en base ós coñecidos *Länder*) e bicameral (Bundesrat, ou cámara alta, e Reichstag, ou cámara baixa)³ xerará o marco institucional no que tivo lugar a “política de notables” (*Honoratiorenpolitik*)⁴, marcada pola ausencia dos partidos de masas que andando o tempo haberíamos de coñecer.

Durante os anos de existencia do primeiro Estado nacional xermano (1871-1919)⁵ desenvolverase un primeiro sistema de partidos caracterizado por un gran número de partidos agrupables —segundo a clasificación de A. Milatz (adro 1)— nas cinco grandes tendencias ideolóxicas seguintes: os conservadores, entre os que atopamos os partidos agra-

1. Os precedentes dos actuais partidos teñen sen dúbida as súas orixes no proceso revolucionario de 1848 e na Asemblea Nacional reunida na igrexa de San Pablo (*Paulskirche*) de Fráncfurt. Tal e como o expresa Theodor Schieder:

“Case todas as grandes tendencias de partido (*Parteirichtungen*), tal e como logo afloraron na política xermana, remontan as súas orixes, se ben só embrionariamente, nas asembleas parlamentarias da Revolución e, moi especialmente, na Asemblea Nacional da Igrexa de San Pablo en Fráncfurt e na Asemblea Nacional prusiana. Isto vale tanto para as distintas tendencias liberais, as “democráticas”, é dicir, a esquerda republicana, as conservadoras ou a tentativa dunha organización de partido católica, como para os socialistas, os cales, neste ano da Revolución burguesa pódense atopar non tanto na procura dunha organización propia canto no achádego do seu grande texto programático: o *Manifesto comunista*” (a traducción é nosa).

Schieder, Th. “Parteidemokratie” en *Bundeszentrale für politische Bildung*, da serie *Informationen zur politischen Bildung* 207, Bonn, 1990, p. 4 *et passim*. A traducción é nosa.

2. De xeito orientativo, e ordenados pola súa orde de aparición, podemos sinalar os casos seguintes como algúns dos máis interesantes: Partido Alemán do Progreso (*Deutsche Fortschrittspartei*), fundado en 1861; Unión Xeral Alemana de Traballadores, (*Allgemeinen Deutschen Arbeiterverein*), 1863; Partido Nacional Liberal (*Nationalliberale Partei*), 1866/67; Partido Liberal Conservador (*Freikonservative Partei*), 1867; Partido Socialdemócrata dos Traballadores de Alemania (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei Deutschlands*), 1869; Partido de Centro (*Zentrumpartei*), 1870; Partido Socialista dos Traballadores de Alemania (*Sozialistischen Arbeiterpartei Deutschlands*), 1875; Conservadores Alemáns (*Deutsch-Konservativen*), 1876; Partido Socialdemócrata Alemán (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands*), 1891.

Vid. *Bundeszentrale für politische Bildung*, *op. cit.*, p. 5.

3. Dalton, R. J., *Politics in Germany*. Harper Collins, Nova York, 1993. Moi especialmente o capítulo primeiro titulado “The Legacy of History”, pp. 10-44.

4. Jones, L. E. e Retallack, J., “Introduction”, en L. E. Jones e J. Retallack, *J. Elections, Mass Politics & Social Change in Modern Germany. New Perspectives*. Cambridge University Press, Cambridge, 1992, p. 3.

5. Para unha visión da problemática do Estado nacional en Alemaña e establecer unha comparanza entre os dous Estados nacionais xermanos que na historia se teñen dado (1871, 1990), vid. Dann, O., *Nation und Nationalismus in Deutschland, 1770-1990*, C. H. Beck. Múnich, 1994, especialmente, pp. 317-328.

ristas e monárquicos; os nacional-liberais, isto é, os grandes intereses dos grupos de presión identificados cos intereses da industria pesada, tamén chamados liberais de dereita; os centristas, entre os cales cómpre destacar, dunha banda, o papel moderador xogado polos católicos e, doutra, o seu carácter interclasista; os liberais de esquerda, integrados por sectores sociais diversos entre os que destacan as profesións liberais e artesáns; e, finalmente, os socialistas, ou representantes maioritarios dos traballadores⁶.

Ano	Participación electoral	SPD	Partidos liberais da esquerda	Zentrum	Liberais de dereita	Partidos conservadores	Minorías, grupos rexionais
1871	52,0	3,1	9,3	18,7	37,2	23,1	6,6
1874	61,2	6,8	9,0	27,9	30,8	14,2	10,5
1877	61,6	9,1	8,6	25,0	29,7	17,6	9,8
1878	63,4	7,6	7,9	23,1	25,8	26,7	8,9
1881	56,3	6,1	22,9	23,2	15,0	23,7	8,8
1884	60,5	9,7	19,3	22,6	17,6	22,1	8,5
1887	77,5	10,1	14,1	20,1	22,6	25,1	7,7
1890	71,5	19,7	18,2	18,6	16,8	19,8	6,8
1893	72,4	23,3	14,3	19,1	13,2	22,8	7,1
1898	68,1	27,2	11,8	18,8	13,1	20,8	8,1
1903	76,1	31,7	9,5	19,5	14,2	17,4	7,1
1907	84,7	28,9	11,4	19,4	14,7	18,1	6,6
1912	84,2	34,8	12,8	16,4	14,1	15,3	6,3

Cadro 1. Resultados das eleccións ó Reichstag (1871-1912)

Fonte: Milatz, A. *op. cit.*, p. 220.

En 1919, un novo sistema institucional substitúe ó II Reich como resultado da derrota sufrida na I Guerra Mundial. Descentralizado e bicameral, o novo Estado, a República de Weimar, elixirá os seus representantes por sufragio universal. O sistema de partidos correspondente, integrado nos momentos de máxima fragmentación por nove partidos nacionais ademais doutros de carácter rexional, é caracterizado como un dos exemplos clásicos do *pluralismo extremo e polarizado*⁷. De feito, o crecente aumento das forzas antisistema ou desleais rematará transforma-

6. Milatz, A., “Reichstagswahlen und Mandatsverteilung 1871 bis 1918”, en G. A. Ritter (Ed.), *Gesellschaft, Parlament und Regierung. Zur Geschichte des Parlamentarismus in Deutschland*. Droste Verlag, Düsseldorf, 1974, p. 220.

7. Sartori, G., *Partidos y sistemas de partidos*. Alianza Editorial, Madrid, 1987; especial-

mundo o caso de Weimar no dunha “república sen republicanos” que morrería a mans do totalitarismo nazi⁸. Fulgorante no seu ascenso ó poder, o Partido Nacionalsocialista Alemán dos Traballadores (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*, NSDAP) adquiriu o 43,9% dos votos nas eleccións de marzo de 1933 (adro 2). O Estado alemán quedaba así sometido á progresiva dominación dun partido único, o cal, desde a posta en práctica dunha política fundamentada en conceptos como a comunidade de destino (*Schicksalgemeinschaft*) ou o espazo vital (*Lebensraum*), desencadearía a segunda conflagración bélica de carácter mundial.

Ano	Participación electoral	KPD	USDP	SPD	DDP	Zentrum	BVP	DVP	DNVP	NSDAP	Outros
1919	83,0		7,6	37,9	18,5	19,7		4,4	10,3		1,6
1920	79,2	20,1	17,9	21,7	8,3	13,6	4,4	13,9	15,1		4,0
1924	77,4	12,6	0,8	20,5	5,7	13,4	3,2	9,2	19,5	6,5	8,6
1924	78,8	9,0	0,3	26,0	6,3	13,6	3,7	10,1	20,5	3,0	7,5
1928	75,6	10,6	0,1	29,8	4,9	12,1	3,1	8,7	14,2	2,6	13,9
1930	82,0	13,1		24,5	3,8	11,8	3,0	4,5	7,0	18,3	14,0
1932	84,1	14,3		21,6	1,0	12,5	3,2	1,2	5,9	37,3	3,0
1932	80,6	16,9		20,4	1,0	11,9	3,1	1,9	8,3	33,1	3,4
1933	88,8	12,3		18,3	0,9	11,2	2,7	1,1	8,0	43,9	1,6

Cadro 2. Resultados das eleccións ó Reichstag (1919-1933)

Fonte: *Bundeszentrale zur politischen Bildung*, op. cit., p. 6.

A derrota definitiva de Hitler en 1945 situaba no primeiro plano da vida internacional o establecemento dunha nova orde política mundial. As posturas das potencias vencedoras estaban divididas ó respecto. Por unha banda, a tese da Escola de Jalta, manifesta polos aliados na Conferencia de Potsdam propugnaba unha estreita colaboración co obxecto de “desarmar”, “desmilitarizar” e “desnazificar” Alemaña. Doutra banda, e claramente en contra desta tese, George Kennan, e con el varios diplomáticos dos Estados Unidos agrupados arredor do que se deu en chamar a Escola de Riga, defendían un reparto de Europa en dúas áreas de influencia⁹. Pronto a división en dúas Alemañas sería unha realidade.

8. Para unha interpretación da fin da República de Weimar, vid. Linz, J. J., *La quiebra de las democracias*. Alianza Editorial, Madrid, 1987.

9. “Die Teilung Deutschlands (1945-1955)” en *Bundeszentrale für politische Bildung*, en *Informationen zur politischen Bildung* 232, Bonn, 1991, p. 11 et passim.

II. DOIS ESTADOS, UNHA NACIÓN

1. A República Democrática Alemana

Asumida a fragmentación do territorio do extinto III Reich, cada unha das dúas repúblicas iniciou o seu camiño por separado¹⁰. Na zona de ocupación dirixida desde Moscova, constituída na RDA desde o 7 de outubro de 1949, a reconstrucción do pluralismo foi cortada de raíz pola intervención soviética¹¹. Cando poucos meses despois da fin da guerra a zona xermano-oriental reconstruía un sistema de partidos apoiado en catro forzas políticas (comunistas —KPD—, democracia cristiá —CDU—, socialdemocracia —SPD— e liberais —LDPD), a agudización do conflito entre as dúas novas superpotencias tivo consecuencias directas para o sistema nacente. En pouco tempo, un único partido resultado da fusión forzosa entre comunistas e socialdemócratas, isto é, o Partido da Unidade Socialista de Alemaña (*Sozialistische Einheitspartei Deutschlands*, SED), asumiou a dirección dun aparato estatal cada vez máis semellante ó instaurado na Unión Soviética¹² e suprimiu, definitivamente, calquera indicio de pluralismo na sociedade xermano-oriental.

Catro longas décadas duraría a dictadura dirixida polo SED antes de que no outono de 1989, nun pacífico exercicio do dereito de autodeterminación artellado nunha voz unitaria —“Somos o pobo” (*Wir sind das Volk*)—, tivese lugar a formación dun novo Estado nacional alemán. A Revolución Pacífica das Velas abría así unha nova etapa tras da cal ficaba un sistema político autoritario coñecido como a “SED-Diktatur”; comezaba un proceso de cambio de réxime político que levaría á instauración dun novo réxime democrático. Para comprender, xa que logo, a relevancia dos acontecementos sobre os partidos políticos, cómpre facer aquí unha breve consideración sobre os puntos de partida e de chegada neste proceso de transformación política¹³.

Prescindindo aquí de consideracións exhaustivas para coa natureza destas liñas, faise necesaria non obstante unha caracterización do réxime dirixido por E. Honecker. Así, e como primeira apreciación ó respecto, cabe destacar un feito común entre a RDA e outros dos

10. “Die Teilung...” en *Bundeszentrale für politische Bildung*, op. cit.

11. R. J. Dalton, op. cit., pp. 33-42.

12. Weber, H. “Mit Zwang und Betrug”, en *Die Zeit* (23-2-1990).

13. Facémonos eco aquí das palabras de L. Morlino:

“O cambio dedúcese sempre, por diferencia, da comparación entre un estado precedente e outro sucesivo do sistema ou das súas partes. Cambio, desenvolvemento, modernización e todos os demais conceptos que supoñen algúna transformación, son categorías de relación: é dicir, que son observables só entre un antes e un despois” (a tradución é nosa).

Vid. Morlino, L., *Como cambian los regímenes políticos*. Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1985, p. 47.

réximes políticos do Telón de Aceiro: o feito de ter sido réximes “autoritarios posttotalitarios”¹⁴ no momento en que se produce a transición á democracia. Xa máis matizadamente, o sistema político da RDA ten sido recentemente caraterizado por Rüdiger Thomas en base a sete riscos estructurais (*Strukturmerkmale*)¹⁵ dos cales deviría un sistema institucional dominado polo SED¹⁶ e no que todas as organizacións e institucións restantes, agás a Igrexa protestante, dependían directamente do partido marxista-leninista, auténtico representante da “democracia socialista”, definida e contraposta en termos de teoría política leninista á “democracia burguesa”. Consecuentemente, o pluralismo representado na Cámara do Pobo (*Volkskammer*) era máis aparente que real. En efecto, configurada por 500 deputados electos en 73 circunscripcións electorais (*Wahlkreise*), o máximo órgano de poder do Estado (art. 48), estaba integrado por nove fraccións¹⁷ ás que se uniu unha máis logo de 1986¹⁸. Reunida unha vez ó ano durante catro ou cinco días, a súa praxe política limitábase á dun mero órgano de aclamación. Non obstante, resulta especialmente significativa a capacidade de mobilización de masas que chegou a ter o SED e os seus partidos asociados (cadro 3).

2. A República Federal de Alemaña

Tres momentos históricos de ruptura según K. von Beyme marcan os grandes cambios na política xermana: o conflicto entre partidarios e adversarios do II Reich (1871-1919), a tráxica historia da República de

14. Para unha maior reflexión arredor deste problema, *vid.* LINZ, J. J., “Transiciones a la democracia”, en *REIS* 51, 1991, pp. 7-33.

15. A saber: supremacía do SED; eliminación da oposición política; “Lexitimidade Socialista” (*Sozialistische Gesetzlichkeit*); dictadura do Estado de Seguridade; centralismo democrático; planificación central; mobilización de masas, axitación e propaganda.

Vid. Thomas, R., “DDR: Politisches System”, en Weidenfeld, W. e Korte, K.-R. (Eds.), *Handbuch zur Deutsche Einheit*. Campus Verlag, Fráncfurt/Nova York, 1993, pp. 114-129.

16. R. Thomas, *op. cit.*, p. 117.

17. Partido da Unidade Socialista de Alemaña, *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (SED); Unión democracristiá de Alemaña, *Christlich-Demokratische Union Deutschlands* (CDU); Partido Liberal democrática de Alemaña, *Liberal-Demokratische Partei Deutschlands* (LDPD); Partido Nacional democrático de Alemaña, *National-Demokratische Partei Deutschlands* (NDPD); Partido Democrático dos Labregos de Alemaña, *Demokratischer Bauernpartei Deutschlands* (DBD); Federación Demócrata de Mulleres, *Demokratische Frauenbund* (DFD); Federación Sindical Ceibe Alemana, *Freier Deutsche Gewerkschaftsbund* (FDGB); Xuventude Alemana Ceibe, *Freie Deutsche Jugend* (FDJ); Federación da Cultura, *Kultur Bund* (KB).

Vid. R. Thomas, *op. cit.*, p. 118.

18. É o caso da Unión da Mutualidade de Seguros Labrega (*Vereinigung der gegenseitigen Bauernhilfe*, VdgB).

Vid. R. Thomas, *op. cit.*, n. 118.

Ano electoral	Participación electoral	Votos afirmativos
1950	98,53	99,72
1954	98,51	99,46
1958	98,90	99,87
1963	99,25	99,95
1967	98,82	99,93
1971	98,48	99,85
1976	98,58	99,86
1981	99,21	99,86
1986	99,74	99,94

Cadro 3. Resultados das eleccións á Volkskammer (1950-1986)

Fonte: *Bundeszentrale für politischen Bildung*, op. cit., p. 10.

Weimar e o Arreglo Provisional (*Provisorium*) da Bundesrepublik¹⁹. Foi precisamente a redacción dunha Lei Fundamental (*Grundgesetz*) no canto dunha Constitución (*Verfassung*) o que permitiu a creación dunha democracia baseada na competición entre os partidos políticos existentes nas tres zonas de ocupación baixo a tutela de Francia, Gran Bretaña e Estados Unidos. Daquela, e se ben a posibilidade dunha reunificación das dúas novas repúblicas alemanas ficaba postergada²⁰, a aprobación mediante o referendo afirmativo da Lei Fundamental nas cámaras dos distintos Länder occidentais —agás o de Baviera— garantía, unha vez máis, a posta en marcha dun sistema democrático. Como é lóxico, a instauración dunha nova democracia comportou unha serie de ordenamentos xurídicos referidos ós partidos políticos; unhas regras de xogo dentro das cales habería de desenvolverse o xogo competitivo entre as diferentes organizacións.

19. Von Beyme, K., *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland nach der Vereinigung*. Piper, Múnich, 1993, especialmente o capítulo 4 titulado: “Das Partiensystem”, pp. 127-185.

20. Tal posibilidade, que quedaba recollida en dúas alternativas diferentes plasmadas nos artigos 23 e 146 da Lei Fundamental, constitúiu un dos temas máis polémicos no marco da Unificación. Neste senso, *vid.* Autexier, Ch., “1990: la réunification de l’Allemagne sous la loi fondamentale”, en *Revue française de Droit constitutionnel* 8, 1991, pp. 589-596; Fromont, M., “Les techniques juridiques utilisées pour l’unification d’Allemagne”, en *Revue française de Droit constitutionnel* 8, 1991, pp. 579-588; Isensee, J., “Verfassungsrechtliche Wege zur deutschen Einheit”, en *Zeitschrift für Parlamentsfragen* 21, 1990, pp. 309-322; Kimmel, A., “Lettre de la RFA. Aspects constitutionnels de la réunification allemande”, en *Pouvoirs* 57, 1991, pp. 143-152; Preuss, U.-K., “Die Chance der Verfassungsgebung”, en *Aus Politik und Zeitgeschichte* 49, 1991, pp. 12-19; Schlink, B., “Deutsch-deutsche Verfassungsentwicklungen im Jahre 1990”, en *Der Staat* 30/2, 1991, pp. 163-180; Siniscalchi, F., “Problemi costituzionali della riunificazione della Germania” en *Il Politico* 55/3, 1990, pp. 525-567.

No caso da RFA, este ordenamento foi un traballo desenvolto desde o inicio da ocupación aliada e que culminou en 1967 coa promulgación da *Lei de partidos políticos*²¹ na que, a diferenza de Weimar, os partidos eran recoñecidos como pezas claves na construción da vontade política do pobo. Trátase dun novo concepto de partido político acorde a outros ordenamentos constitucionais do momento nos que, tanto o devandito rol de representante como as tarefas dos partidos ou a igualdade de trato para todos eles, entronca cun concepto de democracia representativa desenvolto nas democracias occidentais ó longo dos séculos XIX e XX²². Asemade, e isto é un aspecto fundamental, a Lei de Partidos políticos regulamenta a participación democrática no seo das organizacións. En efecto, acorde coa Lei Fundamental²³, a reforma de 1967, na súa vontade por favorecer a democratización interna dos partidos, introduciu nos Estatutos das organizacións medidas co obxecto de garantir os dereitos das minorías²⁴. A experiencia dunha nación que, como Alemaña, recolle na súa norma fundamental a “responsabilidade perante a Historia”, tivo unha dobre plasmación na lei de partidos de 1967: dunha banda, na advertencia segundo a cal a competición entre os partidos deixa de ser tal desde o momento en que o electorado, a través da votación secreta²⁵, transfire a estes a representación da súa soberanía; doutra, estreitamente vincellada ás esixencias da ocupación aliada, na prohibición dos partidos “perigosos para a Constitución” (*Verfassungswidrig*).

Chegado este punto, cómpre sinalar dúas cuestións de grande relevancia para o posterior desenvolvemento do sistema de partidos, a saber: a lei electoral e os sucesivos regulamentos referidos á financiación dos partidos. Na súa formulación, a Lei de 1953 perseguía dúas metas: dunha

21. Olzog, G. e Liese, H.-J. *Die politischen Parteien*. Olzog Verlag, Múnich/Viena, 1985, pp. 18-30.

22. Para unha visión analítica do problema, *vid.* Held, D. *Modelos de democracia*. Alianza Universidad, Madrid, 1992. Para unha perspectiva histórica, *vid.* Moore, B. Jr. *Los orígenes sociales de la democracia y la dictadura*. Península, Barcelona, 1983 e Scokpol, Th. *Los Estados y las revoluciones sociales*. Fondo de Cultura Económica, México, 1985.

23. Tal e como sinala o artigo 21 da Lei Fundamental:

“A organización interna dos partidos debe ser conforme ós principios democráticos”.

Ademais, segundo este mesmo artigo, as organizacións deben ratificar decisións e programas a todos os niveis (partido federal, asociacións local, do Kreis, do Bezirk, e do Land), celebrándose as assembleas de afiliados, cando menos, unha vez cada dous anos.

Vid. R. J. Dalton, *op. cit.*, p. 311.

24. Por exemplo, obrigando a que o número de militantes necesarios para convocar unha Asemblea non fose superior a un quinto do total da militancia.

25. As eleccións son para os partidos unha auténtica pedra de toque. Ante todo porque outorgan a lexitimidade ó/s partido/s do goberno no seu exercicio do monopolio lexítimo da violencia estatal. Neste senso, matiza a Lei Fundamental (art. 38, 1):

“Os membros do parlamento alemán serán elixidos mediante voto xeral, directo, libre, igual e secreto”.

banda, reformular o sistema proporcional de Weimar; doutra, organizar un sistema de distritos²⁶. A tal efecto, a lei dispón un sistema mixto de votación que implica dous votos diferenciados: o “primeiro voto” (*Erststimme*), isto é, aquel polo que se elixe a un candidato de distrito (nun total de 328 —1990— cuns 180.000 votantes c/u), e o “segundo voto” (*Zweitstimme*), ou voto encargado de cubrir a segunda metade do Parlamento mediante a elección de listas de partido (outros 328)²⁷.

A financiación dos partidos é sen dúvida outro dos aspectos cruciais no sistema político alemán que non se pode pasar por alto á hora de estudiar os partidos políticos. Resultado da ocupación aliada, o ordenamento xurídico da RFA estimaba que, dado o carácter público e “estatalizado” dos partidos políticos, cumpría unha financiación pública baseada na presupostación e financiación estatal dos partidos²⁸. Porén, perante unha dinámica de eleccións que comportaba un considerable incremento do aparato de partido e dos gastos de campaña, a lei de financiación dos partidos veuse sometida a sucesivas modificacións²⁹.

Polo ata agora visto, non resultará difícil comprender as implicacións que ten o sistema político instaurado en 1949 sobre os partidos e o sistema de partidos xermano. Así, a posta en funcionamento da

26. R. J. Dalton, *op. cit.*, pp. 313 e ss.

27. Asemade, o sistema electoral permite tamén a presentación de candidaturas independentes a partir da recollida de 200 sinaturas.

28. K. von Beyme, *op. cit.*, pp. 140-156.

29. A primeira destas, coñecida como a Sentencia dos Donativos de Partidos (*Parteienpendenurteil*), foi promulgada en 1958 polo Tribunal Constitucional (*Bundesverfassungsgericht*). O principal argumento indicaba que, na medida en que se quebraba a igualdade de oportunidades na competición entre partidos, toda posibilidade de deducción de impostos dos donativos era contraria á Lei Fundamental. Mais tarde, en 1966, os partidos eran obrigados a entregar as súas contas ó Tribunal Constitucional. A comezos dos oitenta esta situación chega á súa fin. En marzo de 1982, a petición dos principais partidos (CDU/CSU, FDP, SPD), noméase unha comisión independente para tratar o tema. A comezos de 1983 a comisión expuxo un informe no que se indicaban os seguintes puntos como as claves para resolver o problema: extender a financiación do Estado ós cidadáns; limitar os custos; garantir a transparencia das contas; multas e controles para vixiar o cumprimento da lei. O novo regulamento parlamentario feito realidade en xaneiro de 1984 introduciu, entre outras, as seguintes modificacións: suba da axuda en campaña de 3,5 a 5 DM por voto conquero; incremento da trasparencia das contas; beneficios nos impostos; “oportunidade de igualdade” para os partidos máis pobres. Unha quinta lei se promulgou en 1988 para dúas cuestións: por unha banda, recorrendo a sentenza de xullo de 1986 pola que as axudas permitidas ós partidos non podían superar os 100.000 DM; por outra, procurando o cumprimento real da “oportunidade de igualdade”. Ademais, inclúia as seguintes modificacións: corrección da fórmula de cálculo para a “oportunidade de igualdade”; suplemento adicional para os partidos que superen o 2%; suba do límite dos donativos de 20.000 a 40.000 DM; limitación a 60.000 DM anuais das exencións nos impostos por mor de donativos; e, finalmente, sinalábanse as seguintes fontes como as únicas possibles: aportacións da militancia; aportacións dos militantes das fraccións parlamentarias; entradas de inversións, patrimonio, etc.; axudas públicas; créditos; reembolsos por campaña electoral.

Vid. “Parteidemokratie” en Bundeszentrale für politische Bildung, *op. cit.*, pp. 31-33.

República Federal de Alemaña comportou, desde a aprobación da lexislación vista, toda unha serie de *constriccións institucionais*³⁰ dentro das cales ten lugar a dinámica política. Por iso, desde as primeiras eleccións ata os nosos días e como principal consecuencia do xiro político recollido no concepto de "vencellamento ó Oeste" (*Westbindung*)³¹, a República Federal desenvolveu un sistema de partidos propio marcado pola aparición dun tipo específico de organización, o "partido do pobo" (*Volkspartei*)³². Encarnada inicialmente na Unión Cristianodemócrata (*Christlichdemokratische Union*, CDU) de Adenauer, a idea dun partido que superase as grandes liñas de fraccionamento da sociedade (*cleavages*)³³ vai ser assumida máis tarde polos socialdemócratas³⁴ no marco dun proceso global de concentración das tendencias no centro político. Neste senso, o papel dos liberais da FDP

30. Partimos aquí da modelización realizada por A. Panebianco, autor para o que, desde unha perspectiva analítica, o entorno dun partido é divisible en "constriccións institucionais e escenarios". Así, afirma Panebianco:

Ambos inflúen sobre os partidos pero de maneira distinta, as constriccións institucionais son aqueles factores, relativamente estables, que estructuran os escenarios nos que operan os partidos, e é por esta vía como inflúen sobre a organización. En determinados casos as constriccións institucionais poden operar tamén dun modo directo sobre o partido: ese é o caso por exemplo, da lexislación que regulamenta certos aspectos da vida interna dos partidos na Alemaña Federal ou das leis sobre a financiación estatal das actividades dos partidos. Mais a miúdo, os factores que aquí denominamos institucionais exercen, sen embargo, unha influencia indirecta sobre a organización (ó influiren sobre o seu entorno) (a tradución é nosa).

Vid. Panebianco, A., *Modelos de partido*. Alianza Universidad, Madrid, 1990, p. 390.

31. A *Westbindung*, en canto que concepto político, encarna a idea dun proceso constante de asunción paulatina dos valores políticos occidentais en contraposición ós valores propios da cultura autoritaria da Europa alén do Telón de Aceiro.

32. O modelo do *Volkspartei*, tamén chamado *Catch-all-party*, é consecuencia do funcionamiento dunha dinámica de competición electoral na que os partidos políticos, en canto que actores racionais na procura dun resultado óptimo, intentan minimizar as tensións ou liñas de conflicto existentes na sociedade co obxecto de maximizar os seus resultados. Como riscos centrais de tales partidos na antiga RFA, Gordon Smith sinala os seguintes: imaxe moderada e pragmática minimizando as súas diferencias ideolóxicas (SPD e CDU/CSU); apelación a un electorado cuantioso e de natureza fortemente integradora que fai difícil a competición a aqueles outros partidos de base ideolóxica ou fragmentaria; sistema político de tendencia centrípeto por mor das estratexias políticas e competicións electorais; alternancia periódica no poder que, por depender en certa medida dun pequeno partido bisagra (o liberal FDP), converte o sistema nun exemplo de "bipartidismo frustrado".

Vid. Smith, G., "The 'New' Party System", en G. Smith, W. E. Paterson, P. H. Merkl e S. Padgett (Eds.), *Developments in German Politics*. Macmillan, Londres, 1992, p. 79; E. Wiesendahl, "Volkspartei", en D. Nohlen (Ed.). *Pipers Wörterbuch zur Politik*. Piper, Múnich, 1992, vol. 1, pp. 1104-1106.

33. Para unha análise do *cleavages* en Alemaña, vid. K. von Beyme, *op. cit.*, pp. 127-129.

34. En concreto, a partir do Programa de Godesberg (*Godesberger Programm*, 1959), substituto do programa marxista aprobado no ano 1925 en Heidelberg (*Heidelberger Programm*).

Vid. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 139; "Parteidemokratie" en *Bundeszentrale für politische Bildung*, *op. cit.* n.º 12

(*Freie Demokratische Partei*), en canto que partido de centro e bisagra, ten sido clave na configuración do carácter centrípeto adquirido polo sistema alemán (adro 4). Asemade, unha das razóns de maior peso á hora de explicar a eficacia con que foi implantado este sistema reside na ausencia de pequenos partidos radicais que, así na República de Weimar, polarizasen o sistema de partidos ata a súa quebra (*break-down*)³⁵. Dúas cuestións principais serven para explicar tal feito: dunha banda, a cláusula do 5% pola que se restrinxen a representación parlamentaria a todas aquelas forzas que superen a barreira dos cinco puntos porcentuais sobre o total de votos válidos; doutra, a promulgación de leis de prohibición das forzas políticas anti-sistema cales o Partido Comunista de Alemaña (*Kommunistische Partei Deutschlands*, KPD) en 1956, ou o Partido Socialista do Imperio (*Sozialistische Reichspartei*, SRP) en 1952³⁶.

ANO ELECTORAL	1949	1953	1957	1961	1965	1969	1972	1976	1980	1983	1987	1990	1994
PARTICIPACION	78,5	86,0	87,8	87,7	86,8	86,7	91,1	90,7	88,7	89,1	84,4	77,8	79,1
CDU/CSU	31,0	45,2	50,2	45,4	47,6	46,1	44,9	48,6	44,5	48,8	44,3	43,8	41,5
SPD	29,2	28,8	31,8	36,2	39,3	42,7	45,8	42,6	42,9	38,2	37,0	33,5	36,4
FDP	11,9	9,5	7,7	12,8	9,5	5,8	8,4	7,9	10,6	7,0	9,1	11,0	6,9
DP	4,0	3,3	3,4										
GB/BHE		5,9	4,6										
GdP				2,8			0,1						
Zentrum	3,1	0,8	0,3										
BP	4,2	1,7	0,5			0,2							0,1
KPD	5,7	2,2											
DRP	1,8	1,1	1,0	0,8									
WAV	2,9												
DFU				1,9	1,3								
NDP					2,0	4,3	0,6	0,3	0,2	0,2	0,6	0,3	
DKP							0,3	0,3	0,2	0,2			
Die Grünen									1,5	5,6	8,3	3,9	7,3
Bündnis '90												1,2	
DSU												0,2	
Republicaner												2,1	1,9
PDS												2,4	4,4

Cadro 4. Resultados das eleccións ó Bundestag (1949-1990)

Fonte: Elaboración propia a partir de K. von Beyme, *op. cit.*, e o xornal *El País* (18-10-1994).

35. Facémonos eco aquí da expresión acuñada por J. J. Linz na obra *The Breakdown of Democratic Regimes*.

Vid. J. J. Linz, *op. cit.*

36. Vid. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 129 en *Bundeszentrale für politische Bildung*, *op. cit.*, p. 33.

A consolidación democrática³⁷ do sistema de partidos non despexou en todo caso unha cuestión clave formulada por K. von Beyme nos seguintes termos: “¿constátase a deslexitimización do sistema por mor dos partidos extremistas e os novos movementos sociais?”³⁸ Sen dúbida, a forte concentración converteu os pequenos partidos³⁹ en reliquias do pasado. Non obstante, a comezos dos anos 80, e como consecuencia dunha reformulación da unidade no espectro da esquerda⁴⁰ forzada en grande medida pola fronteira do 5%, unha nova força política irrompe con forza no sistema de partidos: Os Verdes (Die Grünen). Apoiados no forte crecemento dos novos movementos sociais e encabezando o movemento cidadán contra a instalación dos misís cruceiro e *Pershing* da OTAN, a organización ecoloxista acadou 27 escanos no Parlamento en 1983. O impacto causado pola rapidez do ascenso deste “partido anti-partido”⁴¹ mesmo levou a crer na emerxencia dunha alternativa posible ó sistema existente⁴². Porén, tal e como veremos máis adiante, o problema da unificación suporá un duro golpe para o proxecto ecoloxista.

Doutra banda, e no lado oposto do espectro político, as organizacións da ultradereita experimentaron tres momentos de especial relevancia no sistema político. En primeiro lugar, e no contexto de fragmencación e inestabilidade do sistema político que se dá logo da II Guerra Mundial, constátase un mosaico de pequenas organizacións que recollían os restos do fascismo. Posteriormente, nun segundo momento que chega ó seu cumio nas eleccións de 1969, os partidos protesta, que áinda eran integrados por elites pre-democráticas, chegaron a obter un éxito relativo

37. Cómpre destacar neste senso a importancia do concepto de *consolidación democrática* que manexamos neste traballo. Así, a diferencia de propostas partidarias de acotar a consolidación como un período de tempo máis ou menos determinado, aquí partimos da aportación feita recentemente por Diamandouros, Gunther e Puhle. Para estes autores, a consolidación en canto⁴³ que proceso que “implica a lexitimación daquelas institucións e a estendida interiorización das normas de conducta básicas dun novo réxime democrático”. Partindo dunha definición tal, a disociación do proceso en tres dimensóns (*structural, attitudinal e behavioral*) non necesariamente coetáneas fai operativo o estudo da consolidación como fenómeno con entidade propia fronte á transición.

38. Vid. Diamandouros, P. N., Gunther, R., Puhle, H.-J. (Eds.). *The Politics of Democratic Consolidation*. Inédito remitido a Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1994, p. VII.

39. Vid. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 159.

40. Para unha apreciación do tamaño e relevancia dos partidos, *vid.* K. von Beyme, *op. cit.*, p. 160.

41. Nesta orde de cousas cabe sinalar que o mesmo nome da organización ecoloxista —Os Verdes— inclúese, a diferencia doutros, no conxunto de organizacións denominadas cun referente cromático, indicando con iso a vontade por facer xermolar unha forma alternativa de facer política fronte ós xa tradicionais usos políticos dos partidos clásicos. Sobre a relevancia da linguaxe na percepción da política, *vid.* Vilas Nogueira, J., “Las metáforas espaciales en el análisis de los sistemas de partidos” en *Revista del Centro de Estudios Constitucionales* 10, 1991, pp. 139-157.

42. Dalton, R. J., *op. cit.*, p. 310.

43. Offe, C. *Partidos políticos y nuevos movementos sociales*. Sistema, Madrid, 1988, especialmente os capítulos VII (pp. 163-244) e VIII (pp. 245-265).

baixo formas alleas ó fascismo ou nacionalsocialismo puros⁴³. No terceiro e último momento, organizacións radicais das que Os Republicanos (Die Republikaner) é a más coñecida⁴⁴, vertebran desde un discurso agresivo orientado contra os estranxeiros e problemas concretos como a vivenda e o traballo, o descontento co sistema político vixente en xeral e contra os partidos en particular. En efecto, se atendemos á diminución das militancias, á desidentificación cos partidos ou ó crecemento dos movementos sociais⁴⁵ cabería pensar nunha posible crise do sistema democrático. Tres cuestións de tipo estructural destanacan neste senso: a democracia interna; a competitividade electoral e a financiación dos partidos políticos. En relación co problema da democracia interna, cómpre recoñecer con Michels a existencia dunha Lei de Ferro (Bronce) da oligarquía no funcionamento interno dos partidos. Segundo esta, as medidas adoptadas polo Tribunal Constitucional para garantir unha vida plenamente democrática das organizacións, ficarían enormemente restrinxidas na práctica real, pois, ó cabo, o proceso de toma de decisións faise polo xeral nas altas instancias, limitándose as bases á súa ratificación.

Dúas cuestións seguen suscitando diferencias entre os partidos respecto ás eleccións: as listas de candidatos, ou a discusión arredor do monopolio dos partidos e as campañas electorais e o problema da despolitización por mor da comercialización das campañas. Estreitamente unida a estes problemas temos a terceira cuestión da que xa falamos: a financiación dos partidos. Escándalos como o acontecido recentemente en Schleswig-Holstein transfieren a imaxe dos partidos como grupos exclusivamente interesados en si mesmos, xerando, xa que logo, serios problemas ó propio sistema democrático. Daquela, cabería pensar que a diminución real da militancia, a desidentificación cos partidos ou o crecemento dos movementos sociais veñen sendo precisamente a consecuencia última da deslexitimización dos partidos polo seu interese “egoísta”⁴⁶. Porén, iso non é así, pois, ó cabo, Alemaña segue a ser comparativamente, un dos países europeos máis satisfeitos e confiados para co funcionamento do seu sistema político.

En definitiva, tal e como indica Dalton, a crise dos partidos non reside tanto na súa desaparición como representantes entre a cidadanía e as institucións, canto na perda de relevancia fronte a outros actores políticos como os grupos de interese ou as iniciativas cidadás⁴⁷.

43. En concreto estamos a falar do caso do 4,3% acadado polo NPD nas eleccións ó Bundestag de 1969.

44. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 161.

45. Resulta especialmente significativo o feito de que tales procesos sexan particularmente agudos entre as cohortes de idade máis novas.

46. Dalton, R. J., *op. cit.*, p. 312.

47. Como alternativa á situación de dominio dos partidos políticos, constátase a aparición de múltiples grupos de acción cidadá os cales, desde razóns de moi diversa natura-

III. A UNIFICACIÓN E OS PARTIDOS POLÍTICOS

A Revolución Pacífica das Velas, con toda a súa mobilización cidadá non foi capaz de vertebrar un sistema de partidos autónomo e separado da RFA, se ben os clásicos *cleavages* non xogan aínda un rol na configuración estructural das forzas políticas do Leste. A tendencia á concentración de forzas políticas, clásica do sistema federal desde a súa fundación, reproduciuse unha vez máis. Porén, é arriscado coidar que a unificación pola vía rápida e a non menos veloz asunción nos cinco novos Länder do sistema de partidos occidental non teña un alto custo para a emerxencia dunha sociedade civil, asemade a consolidación democrática da parte oriental de Alemaña.

O camiño do pluralismo e a democracia foi truncado cando a presión soviética forzou a fusión de socialdemócratas e comunistas facilitando así o control do aparato do Estado, isto é, da Stasi e dos procesos electorais consecuentes⁴⁸. Así, e para manter as apariencias o SED traballou cos así chamados partidos do Bloque (*Blockparteien*), entre os que se atopaban a CDU, a LDPD, NDPD e o DBD⁴⁹ e que non deixaron de ser meras correas de transmisión do SED, sendo a súa incidencia mínima no *policy-making* e participando nas eleccións de forma meramente testemuñal⁵⁰.

A caída do muro e da dictadura supuxo a aparición dunha serie de movementos cidadáns que non se entendían a si mesmos como partidos mais que tiveron unha relevancia fundamental. As súas asembleas fundacionais, discusións programáticas, chamamentos e iniciais traballos públicos poden ser considerados como algunas das formas de manifestación más importantes da Revolución. Tras a vaga de fuxidos do verán de 1989, en setembro ten lugar a fundación de NF, Neues Forum, o 10 de setembro. O propio destas fundacións vai ser o talante abierto e negociador, centrado na loita pola democracia e na defensa dos dereitos humanos que terá a súa plasmación na reivindicación do dereito á liberdade de opinión e á liberdade de viaxar (*Reisefreiheit*). A transformación do sistema de partidos da ex-RDA pasou a ser ó longo dun ano

reza cobren as deficiencias programáticas dos partidos, polo xeral pouco atentos ás problemáticas particulares.

Vid. R. J. Dalton, *op. cit.*, p. 311.

48. Se atendesemos ó número de partidos integrados na *Volkskammer* da nacente RDA, cabería pensar que estamos ante a aparición dun sistema de pluralismo democrático. Porén, o sistema real era ben distinto: a ausencia de competición entre as candidaturas foi substituída por unha única lista composta por diferentes siglas coñecidas como os "Partidos do Bloque" (*Blockparteien*).

Vid. G. Smith, *op. cit.*, p. 83.

49. Para unha identificación das siglas *vid.* nota 17.

50. Dalton, R. J., *op. cit.*, p. 301.

unha morea de novas fundacións, cambios de nome, fusións, separacións, coalicións electorais e listas unitarias de partidos e unións políticas⁵¹.

Segundo O. Niedermayer, esta complexa variedade de iniciativas cidadás, movementos sociais e partidos pode ser explicada cando partimos dunha interpretación dos acontecementos segundo a cal os actores principais, a través das accións incentivadas rapidamente modificadoas, controlan os tan só parcialmente gobernables condicionamentos estruturais (xa que logo, transformacións das leis) conducindo a unha transformación do sistema de partidos visible en catro fases: bipolarización, diferenciación, equiparación e unificación⁵². As condicións estruturais son delimitadas desde a caída do sistema de dominación ditatorial e o establecemento do sistema de institucións democráticas e asemade as regras de relación (lexislación electoral e de partidos). Así, orientacións civís contra da unificación coa RFA deberían ser explicadas principalmente en relación a factores de tipo cultural, ben desde unha cultura política autoritaria ben desde o posmaterialismo⁵³. Porén, non todos os especialistas son desta opinión. De feito, C. Offe ten proposto un modelo analítico que comprende a unificación como resultado dunha acción colectiva na que os incentivos dispostos pola posibilidade de adquirir no máis breve período de tempo a condición de cidadán da RFA, dictan as pautas seguidas en todo o proceso⁵⁴. Desde unha perspectiva tal, as diferentes culturas políticas desenvolverían un papel de condicionamento estructural non menos importante que outros, mais nunca serían causa da mobilización.

Se ben a dinámica dos acontecementos de 1989 sorprenderon a todos, as orixes internas e externas de tal evolución xa estaban establecidas desde había algúns tempo. A Revolución pacífica da poboación da RDA fixo explícita a crise latente do sistema que viña arraigando desde mediados dos anos 70⁵⁵. Factores internos como unha modernización

51. Barrios, H., "Von der Revolution zum Beitritt: Die Entwicklung eines gesamtdeutschen Wahl- und Parteien-systems", en U. Liebert e W. Merkel (Eds.), *Die Politik zur deutschen Einheit*. Buldrich & Leske, Opladen, 1991, pp. 139-182.

52. Niedermayer, O., "Parteien", en W. Weidenfeld e K.-R. Korte (Eds.), *op. cit.*, pp. 530-540.

53. Minkenberg, M., "The Wall after the Wall", en *Comparative Politics*, 1993, pp. 53-68; Zingerle, A., "Was folgt auf die Periode der stabilen Abnormalität?", en *Politischen Studien*, Caderno 327, 1993, pp. 31-40; Stanley, R., "La cultura política de Alemania después de la unificación", en *Cuadernos del Este* 4, 1991, pp. 55-63; Greiffenhagen, M. e S., *Ein Schwieriges Vaterland*, Paul List Verlag, Múnich, 1993; moi especialmente o capítulo titulado: "Die Mauer in den Köpfen. Eine Nation zwei politische Kulturen", pp. 369-382.

54. Offe, C., "La unificación alemana como 'experimento natural'", en *Cuadernos del Este* 4, 1991, pp. 19-23.

55. Momento este en que podemos datar os inicios da oposición e que vén marcado polo papel da Igrexa Evanxélica na formación dun número crecente de grupos de ética social (*sozial-ethischer Gruppen*). A desvinculación das reformas do Leste traduciuse na politización destes grupos a mediados dos anos 80 os cales, a través da defensa dos

deficitaria en termos xerais ou a danada situación económica desenvolta desde comezos dos oitenta, atopáronse cos desenvolvimentos reformistas do Leste pronto chamados a modificar a constelación internacional. A crise aberta queda marcada pola onda de cidadáns fuxidos da RDA a partir de agosto. Mentre uns optaron por faceren explícita a súa oposición fuxindo, outros adoptaron saírem ás rúas como mellor solución. As manifestacións numerosas de outono deron como resultado a aparición de numerosísimos grupúsculos que pretendían romper o monopolio político do SED⁵⁶. Entre eles, a máis grande e importante tentativa veu da man do Novo Foro (*Neues Forum*, NF) que, fundado o 9 de setembro de 1989, habería de servir á súa vez de plataforma e movemento de oposición ata finais de novembro, recollendo no entanto máis de 200.000 sinaturas a prol da democracia.

Aberta a crise, o SED manifestouse impotente na súa dirección do partido e do Estado. En outubro e novembro sucedense os acontecementos: o 18 de outubro o *putsch* contra Honecker. O que se pensou sería un golpe no camiño da liberación foi interpretado pola base do SED e asemade polo resto da poboación, como unha mera operación cosmética pola que Egon Krenz substituiría a Honecker (unha nova versión do “como cambiar todo para que nada cambie”). Semellantes foron as interpretacións dadas a accións como a demisión do consello de ministros de Willi Stoph (7 de novembro) ou o programa de reformas.

O descontento explotou durante a promulgación dunha lei que restrinxía a mobilidade dos cidadáns (6 de novembro) e rematou na apertura incondicional do muro tres días despois. A partir dese momento a caída do SED e da súa dictadura era inevitable. O cumio da crise de política interior chegou coa manipulación das eleccións locais (*Kommunalwahlen*) a comezos de maio de 1989 coa demostración de apoio á sanguenta agresión contra do movemento democrático en China⁵⁷.

Finalmente, o 7 de decembro ten lugar “a Mesa Redonda” (*der runde Tisch*) entre unha oposición integrada, dunha banda, por sete

dación de *Initiative Frieden und Menschenrechte* (IFM, 1985). A mediados de 1989 o tema do pucheirazo nas eleccións locais serviu para que aflorase unha primeira oposición pública puramente política.

56. Desde agosto de 1989 ata xaneiro de 1990 proliferan numerosos grupos entre os que destacan: Despertar Democrático, *Demokratische Aufbruch* (DA); Partido Socialdemócrata de Alemaña, *Socialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD); Democracia Agora, *Demokratie Jetzt* (DJ); Esquerda Unida, *Vereinigte Linke* (VL); Os caravés, *Die Nelken*; Partido Verde, *Grüne Partei* e a Asociación Independente de Mulleres, *Unabhängige Frauenverband* (UFV).

57. Os resultados conseguidos nas eleccións locais de 1989, os máis baixos da súa historia con “tan só” un 98,85%, preludiaban os cambios de outono. A legalización da oposición ó comunismo traduciuse nun importante número de novas organizacións xermelo dun novo sistema de partidos cunha base que podemos considerar representada na Mesa Redonda (*Rundtisch*) aberta polo SED para negociar coa oposición

organizacións (*Initiative für Frieden und Menschenrechte*, *Demokratie Jetzt*, *Neues Forum*, SDP, *Demokratischer Aufbruch*, *Grüne Partei* e *Vereinigte Linke*); doutra, polo SED e os *Blockparteien* da Fronte Nacional (*National Front*)⁵⁸. Como resultado ineludible, eleccións libres para 1990. A principal consecuencia desta posta en marcha dunha competición electoral foi que pronto apareceron as diferencias entre os distintos proxectos de futuro latentes na fronte común de loita contra a dictadura e plasmados posteriormente na división do movemento de oposición, na fundación de novos partidos sen arraigamento no período anterior a outono do 89 ou na emancipación dos partidos do Bloque (*Blockparteien*) do SED. Este proceso vén marcado sobremaneira: dunha banda, polo baleiro de poder patente tras a caída do SED; doutra, polo cambio na orientación das demandas da poboación cara á unificación dos Estados plasmado no famoso cambio de slogan “Somos o pobo” (*Wir sind das Volk*) por “Somos un pobo” (*Wir sind ein Volk*). En definitiva, o baleiro de poder deixado pola caída do SED confrontou ós grupos opositores coa realidade dun goberno para o cal non existía un único proxecto senón varios que, en todo caso, son susceptibles de seren clasificados analiticamente en distintos grupos segundo sexa o criterio elixido. Segundo G. Smith sería posible establecer tres grupos: partidos “paralelos” e “importados” (CDU, DSU, SPD e FDP); autóctonos/novos Partidos (NF, DJ, Verdes/lista de mulleres e, inicialmente a DA); e, finalmente autóctonos/vellos Partidos (SED/PDS, DBD e NPD). Niedermayer propón tres tipos posibles de clasificación. Segundo o primeiro, unha primeira posibilidade sería aquela que considerase, dunha banda, as organizacións que continuaron na liña dunha democracia participativa cada vez con maiores dificultades para ser maioría entre unha poboación crecentemente orientada a unha unificación de ambos Estados (por exemplo: IFM, DJ, NF, VL, UFV e Die Grünen); doutra, os que optaron por construír unha estrutura organizativa orientada á competición electoral (por exemplo: DFP —construída a partir de cadros de NF—, DA, SDP, DFP, e tamén, xa nun segundo momento, Die Grünen)⁵⁹. Outro criterio de diferenciación aparecería na dinámica da unificación: a fundación de novos partidos,

58. Barrios, H., *op. cit.*, p. 139.

59. Por organizacións teríamos a seguinte evolución: *Demokratische Aufbruch* (DA), organizado como partido tras unha dura disputa interna a mediados de decembro e reorientado desde o socialismo e o ecologismo cristian ata a democracia cristia; o *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (SPD), que como resultado da presión exercida pola súa base experimentou un cambio nas súas siglas (agora as más familiares do socialismo alemán: SPD), abandonou a súa situación de oposición para converterse nunha das forzas emergentes no novo sistema de partidos; por último, o *Deutsche Forumspartei* (DFP), que seguiu a liña dos anteriores na estratezia do “cambio dentro do cambio” (*Wende in der Wende*) orientados na perspectiva da Unidade alemana e dispostos a an-

non orixinados na oposición de outono senón apadriñados polo Oeste: a fins de xaneiro fundábase, cun forte apoio da CSU, a Union Social Alemana (*Deutsche Soziale Union*, DSU), mentres que a comezos de febreiro tiña lugar a creación do Partido Liberal Demócrata (*Freie Demokratische Partei*, FDP). Por último, unha terceira forma de diferenciación daríase da man daquelas forzas que pasaron de ser a correa de transmisión da ideoloxía do SED durante a dictadura (funcionarios do réxime) a integrarse en grupos con obxectivos particulares tal e como manifestan os agudos cambios programáticos experimentados entre outubro e novembro de 1989. Trátase dos coñecidos partidos do Bloque. Dos restos do SED naceu o PDS, liderado por Gregor Gysi e marcado desde o seu comezo por un forte proceso de democratización interna. A reacción do SED perante a vaga de protestas foi inicialmente violenta pasando de seguido a unha postura más reflexiva. Porén, cando as súas tentativas de reforma estiveron listas xa era demasiado tarde. Coa demisión de Krenz e a elección de Gysi como substituto deste o 8 de decembro, comezaba o camiño para a transformación do SED en PDS, isto é, nun partido máis dentro do xogo democrático de competición entre partidos. En febreiro de 1990, o PDS recoñecerá dos dereitos humanos, a economía de mercado e unha sincera cosmovisión na que, non obstante, continúa definíndose como partido socialista e tomando como ideario propio parte do de Lenin. Respecto á súa militancia, en xuño de 1990, eran uns 350.000 dos que máis do 99% pertencían ó SED. Ademais, case a metade tiña máis de 60 anos e vencellábanse clientelarmente ó partido⁶⁰.

A celebración das primeiras eleccións libres na RDA abriron unha nova dinámica na que as relacións entre os partidos irmáns do Leste e do Oeste non foron precisamente harmónicas: a CDU occidental comezou tendo fortes tensións coa CDU oriental, e mesmo achegándose máis a DA; a FDP do Oeste mantivo un traballo particularmente intenso coa LDPD; os socialdemócratas da RFA desenvolveron a súa actividade en dous flancos distintos cales foron as bases do movemento cidadán do Leste ó tempo que se seguiron conversa a nivel de elites do SED; finalmente, o caso da CSU é o menos problemático pola importante influencia desta organización na DSU. A comezos de febreiro de 1990, e como resultado da presión da CDU occidental, configúrase a coalición Alianza por Alemaña (*Allianz für Deutschland*, AfD) integrada por CDU, DA e DSU. Poucos días despois, baixo a presión da FDP occidental, a DFP e a FDP oriental logo de moito cavilar o caso da LDPD decidiron crear a coalición electoral Demócratas Liberais (*Bund der Freier Demokraten*, BFD). Dentro desta tendencia á concentración de forzas

producíronse outras coalicións: VL xunto con Die Nelken crearon a Alianza de Acción da Esquerda Unida (*Aktionsbündnis Vereinigte Linke*, AVL); DJ, IFM e NF coaligáronse en Alianza 90 (*Bündnis '90*); Die Grünen e UFV foron nunha lista conxunta; e, por último, o SED-PDS desfíxose do SED.

A sorpresa do éxito da CDU (AfD) nas eleccións de 1990 non resulta tal se temos en conta que o voto nestas eleccións foi un auténtico plebiscito sobre a velocidade da unificación. Non obstante, e malia a importancia do proxecto político en competición, cómpre sinalar tamén a decisiva importancia das organizacións en competición. Os resultados electorais das eleccións para a "Cámara do Pobo" (*Volkskammer*) traducíronse organizativamente nos seguintes resultados: en primeiro lugar, e no ámbito da democracia cristiá (AfD), temos a fusión entre DA e CDU (Leste) e mais a separación da DSU, saldada coa perda de militantes a prol da CDU oriental, pronto única organización co apoio da CDU occidental. A DBD, que coidou durante un tempo poder manterse nun electorado do agro temeroso da entrada no mercado común, veuse obrigada a sobrevivir mediante a fusión coa CDU. En segundo lugar, no espectro liberal constatamos como os tres partidos da BFD perseguiron unha unidade tras as eleccións que diferencias personais e de contido se encargaron de estragar. Da LDP saíu unha proposta á NPD para participar na Federación dos Demócratas Liberais (*Bund Freier Demokraten*, BFD), organización saínte da súa refundación. En terceiro lugar, os resultados permiten ó PDS sobrevivir pese ás súas discrepancias internas. No caso do SPD a desfeita coincidiu cunha forte crise interna ademais de varios escándalos. A coalición entre Die Grünen e UFV rompeu logo das eleccións.

A sinatura do Tratado de Estado (*Staatsvertrag*) supuxo o reconeacemento, de facto, da perda da soberanía da DDR e a posta en marcha do sistema da RFA no territorio que desde entón sería coñecido como os "cinco novos Estados Federais". Coa unificación dos Estados chegou a dos partidos. Os liberais, co seu congreso de agosto, foron os primeiros. O SPD a finais de setembro e a CDU a comezos de outubro continuaron a dinámica aberta polos liberais. O PDS fundou a mediados de outubro a Lista de Esquerda/PDS (*Linke Liste/PDS*) co obxecto de avanzar no territorio dos vellos Länder. Os Verdes occidentais, que desde o comezo rexeitaren calquera posibilidade de acordo cos seus correligionarios do Leste, abriron negociacións con estes en maio. Porén, a posibilidade aberta polo Tribunal Constitucional ó recoñecer un distrito para cada Estado (sen o 5% para o Leste) permitiu que a unidade tardase en chegar⁶¹, sendo pois en setembro de 1991, logo

61. Falar de cuestións do marco electoral é falar de cuestións de poder, motivo este nulo que non será difícil supor a conflictividade do asunto. Non existe un sistema electoral

de moitas discrepancias internas, cando se funde *Bündnis 90* como partido político, o máis directo competidor dos Verdes occidentais.

Contrariamente ó que se puidese pensar, non houbo grandes modificacións no sistema de partidos. Porén, as consecuencias notáronse tanto no nivel externo como interno dos partidos. A nivel interno é de reseñar a drástica reducción das burocracias de partido que nas organizacións do Leste fixeron CDU e FDP, e asemade o control dos antigos cadros do servicio de policía secreta, a famosa *Stasi*. Trátase, en definitiva, dunha faceta máis da coñecida expresión "o Muro nas cabezas" (*Mauer in den Köpfen*).

IV. DISCURSO, CONSOLIDACION DEMOCRÁTICA E CRISE DO SISTEMA DE PARTIDOS: ¿ADEUS Á GUERRA FRÍA E Ó VOLKSPARTEI? CONCLUSIÓN

Os sistemas de partidos son especialmente sensibles perante os novos conflictos sociais, de tal xeito que aqueles partidos que se sitúen máis próximos ó centro da/s liña/s de conflicto predominante/s, veranse beneficiados electoralmente⁶². Daquela, unha explicación que considerase a importancia que tivo o predominio do discurso sobre a unificación por riba de calquera outro (por exemplo democracia, dereitos dos traballadores, medio ambiente, etc.), sería de grande utilidade á hora de explicar o proceso de transición que vai desde a caída do réxime da DDR ata a aparición do primeiro sistema conxunto de partidos alemán⁶³. Este novo sistema, que nace coas primeiras elec-

inocente e neutral, polo que a decisión debía procurar un máximo consenso. A primeira discusión, próxima ás conversas da Mesa Redonda, xirou arredor do tamaño desigual dos distritos electorais. Como solución dispuxéronse 15 Bezirk (unidades administrativas existentes no sur da RFA nas que nunca se dividira a RDA) ós que se lles outorgou unha serie de "mandatos". Asemade foi permitida a posibilidade de establecer alianzas electorais a nivel destas circunscripcións. O sistema que se puña en funcionamento para esta ocasión diferenciábase do que viña funcionando na RFA en toda unha serie de cuestiós como o sistema mixto (voto duplo), a regulamentación do mandato directo ou a cláusula de porcentaxe mínima para o acceso á representación (*Sperrklausel*). As conversas entre os principais partidos políticos remataron plasmándose no Acordo Electoral (*Wahlvertrag*). Porén, a iniciativa dos Verdes, o PDS e os Republicanos perante o Tribunal Constitucional tivo éxito e, o 29 de setembro, declarou a cláusula do 5% incluída no tratado como principal argumento para declarar a este "prejudicial para a Constitución" (*Verfassungswidrig*).

Vid. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 90; R. J. Dalton, *op. cit.*, p. 315.

62. K. von Beyme, *op. cit.*, pp. 165-179.

63. Na liña interpretativa mencionada, isto é, nunha análise que considerase as liñas de conflicto plasmadas e analizables a partir do discurso político, H. Barrios ten proposto unha periodización do proceso que leva á nova unidade xermana do que nos facemos eco nas liñas seguintes. En primeiro lugar, sería discernible unha etapa que comprendería o tempo que vai desde o proceso revolucionario de outono de 1989 ata a creación da Mesa Redonda. Durante este momento a liña de conflicto (discurso predominante) é a oposición ó réxime. Unha segunda fase ficaría cuberta polo espacio de tempo que durou a Mesa Redonda. Nesta etapa, e como principal consecuencia da nova política de diálogo aberta polo SED, difumínase a liña de conflicto anterior e toman relevancia outros pro-

cións ó Bundestag, ten a súa continuidade nos máis recentes procesos electorais celebrados ó longo deste ano coñecido xa como o "ano super-electoral". A diferencia das anteriores eleccións, nas que a campaña electoral foi un plebiscito sobre a Unificación, nestas primeiras eleccións da posguerra fría as liñas de conflicto céntranse na realidade económica, moi especialmente no paro e no estado social de benestar que logo de tanto tempo semella estar fortemente ameazado.

A complicación das liñas de conflicto abertas en Alemaña que ten lugar a raíz da Unificación⁶⁴, mais que xa viña funcionando con anterioridade, semella ser o principal motivo dos cambios más recentes que se están a producir. Para G. Smith, quen acometeu a análise dos cambios no sistema de partidos á luz do proceso de unificación, o risco que viña sendo máis característico do sistema de partidos alemán, isto é, a súa vertebración arredor do *Volkspartei* como garante dunha tendencia á estabilidade⁶⁵, estaría tocando á súa fin. Porén, os resultados das pasadas eleccións indican que tal afirmación, se ben non vai moi desencamiñada, cómpre sexa matizada. Así, se ben podemos afirmar que o soporte electoral conxunto dos partidos que tradicionalmente dictaron as políticas de Bonn (SPD, FDP e CDU/CSU) vai decrecendo paulatinamente (adro 5), a fuga de votos experimentada polos dous grandes partidos (SPD e CDU/CSU), asociada á súa vez a unha constante diminución da participación electoral, semella terse detido, alomenos momentaneamente, para os socialdemócratas (adro 6). Porén, e dado que este lixeiro incremento da participación pódese explicar pola incerteza desatada arredor da pervivencia da actual coalición de

blesmas como a resolución da cuestión da *Stasi* ou a lexitimidade democrática das novas forzas políticas. Desde a fase final da campaña electoral ata a Unión Monetaria desenvólvese unha terceira etapa marcada pola aparición dunha nova constelación de partidos que tomarán asento na Cámara do Pobo. Definíndose xa como máquinas competitivas no marco electoral, os partidos xa non só procuran unha oposición ó réxime do SED senón que comezan a loitar entre eles na procura do seu éxito. Durante esta etapa, a actuación do goberno da CDU (en colaboración do SPD) será determinante na suavización da liña de conflicto sobre a velocidade da unificación a prol do fornecemento doutra liña de conflicto: a Unión Económica e Monetaria. Unha última fase se abre coa Unión Monetaria e se prolonga ata a adhesión da DDR á RFA. Os partidos intensifican as súas relacións cos seus colegas do Oeste na perspectiva da contenda electoral. Por riba da situación futura dos novos Länder, por riba da ruptura da coalición de goberno da DDR, e mesmo por riba das discusións arredor dos custos sociais da unificación, a liña de conflicto determinante nesta ocasión foi a desenvolta polo sistema federal de Partidos: a velocidade e proxecto inmediato de futuro para Alemaña.

Vid. H. Barrios, *op. cit.*, pp. 154-156.

64. Vid. K. von Beyme, *op. cit.*, p. 165.

65. Unha estabilidade baseada en dous aspectos fundamentais: primeiro, pola composición do propio sistema de partidos (precisamente antes da unificación só Os Verdes superaron a barreira do 5%); segundo, pola continuidade no goberno que garante un partido bisagra de centro cal é a FDP. Mesmo a aparición dos verdes a comezos dos 80, ou o "rexeitamento dos partidos" (*Parteienverdrossenheit*) provocado polos escándalos políticos non influirían notablemente no evoluir global do sistema da RFA.

Vid. G. Smith, *op. cit.*, pp. 79-83.

Ano Electoral	1972	1976	1980	1983	1987	1990	1994
Participación	91,1	90,7	88,7	89,1	84,4	77,8	79,1
CDU/CSU							
SPD	99,1	99,1	98,0	94,0	90,4	88,3	84,8
FDP							
Die Grünen/B'90			1,5	5,6	8,3	5,3	7,3
PDS						2,4	4,4

Cadro 5. Evolución das forzas políticas parlamentarias (1972-1994)

Fonte: Elaboración propia a partir de K. Von Beyme, *op. cit.* e o xornal *El País* (18-10-1994)

Ano	1949	1953	1957	1961	1965	1969	1972	1976	1980	1983	1987	1990	1994
CDU	31	45,2	50,2	45,4	47,6	46,1	44,9	48,6	44,5	48,8	44,3	43,8	41,5
SPD	29,2	28,8	31,8	36,2	39,3	42,7	45,8	42,6	42,9	38,2	37	33,5	36,4
Suma	60,2	74	82	81,6	86,9	88,8	90,7	91,2	87,4	87	81,3	77,3	77,9

Cadro 6. Desenvolvemento dos dous grandes partidos (1949-1994)

Fonte: Elaboración propia a partir de K. von Beyme, *op. cit.* e o xornal *El País* (18-10-1994).

gobierno, tampouco sería estranxo observar de aquí a un tempo, a transformación do sistema de partidos xermano na dirección dun pluralismo moderado.

R. V. V.